

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Милена Цветкова

Относно: дисертационния труд на Дарина Аленова Пачова на тема „Развиваща среда за четене и медийни функции на книгата: Нагласи и ефекти при подходите за ранно формиране на читателя” за придобиване на ОНС „доктор” по 3.5. Обществени комуникации и информационни науки (Книгата като медия)

Основание за представяне на становището: Член на научното жури за публичната защита на дисертационния труд, съгласно Заповед №РД 38-5/05.01.2018 г. на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски”

В качеството ми на научен ръководител на Дарина Пачова потвърждавам, че постъпилият за публична защита дисертационен труд отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България. Представено е оригинално и приносно изследване с ясни научни и научно-приложни резултати, което показва задълбочените теоретични знания на дисертантката по научната специалност „Книгата като медия“ и способностите ѝ за самостоятелно научно изследване (чл. 6, ал. 3).

I. Образователна и професионална характеристика на дисертанта

Дарина Пачова е зачислена в докторантура от 10.01.2014 г. (Заповед №РД 20-57/08.01.2014). Отчислена е с право на защита на 26.01.2017 г. (Протокол №03/26.01.2017 г. на Научния съвет на ФЖМК). Представи за обсъждане дисертационния си труд в катедра „Комуникация и аудиовизуална продукция” на Факултета по журналистика и масова комуникация при СУ „Св. Климент Охридски“, съгласно чл. 39 от ППЗРАСРБ. Разкриването на процедурата по публична защита на дисертационния труд е извършено на основание решение на Научния съвет на ФЖМК при СУ „Св. Климент Охридски” от 19.12.2017 г.

Дарина Пачова притежава две образователно-квалификационни степени „магистър” – по „Преса и медии” от Софийския университет и по „Мениджмънт на книгата” от международната магистърска програма на Московския държавен университет по печата (Русия) и Университета по библиотекознание и информационни технологии (гр. София). Работи като издателски редактор и преводач в Център за здраве и образование „Едикта”, гр. София. В периода на докторантурата си (2014–2017 г.) съсредоточи професионалната си дейност в приложната сфера на докторската си програма (на основание чл. 60, ал. 1 от ПУРПНСЗАД в СУ „Св. Климент Охридски”).

В съответствие с чл. 20 от Закона за висшето образование на докторантката бяха осигурени условия на академична свобода за провеждане на научното ѝ изследване и на творческите ѝ изяви. Участва активно в академични, научни и професионални форуми и дискусии. Подпомага учебния процес със студентите и работата с дипломантите. Провежда проучвания в научни и академични библиотеки. Задълбочи интереса си към нови научни теории за детското четене с фокус върху неврофизиологията на начинаещия читател, към емпиричните проучвания върху промените в културната практика „четене” и към тенденциите в портфолиото на световните издатели на детски книги.

По време на докторантското си обучение Дарина Пачова доказва, че е способна да изпълнява отговорно и в график своя научен план. Със същата добросъвестност се отнесе и към пост-апробационната редакция на дисертацията си като се съобрази с препоръките на рецензентите и на колегите от обучаващото научно звено. Положи и вярвам, че ще продължи да полага големи старания да обогатява лексикалния си фонд от научна фразеология и да усъвършенства самокритичната си рефлексия.

II. Аprobация на дисертационната теза

Дарина Пачова представяше фази от своето изследване уверено и с необходимото за докторант в Софийския университет академично самочувствие. Периодично апробира научните си резултати на докторантски семинари във ФЖМК на СУ, на научен семинар във Факултета по педагогика на СУ и пред студентите в ОКС бакалавър по „Книгоиздаване” на СУ. Популяризира своите научни възгледи за четенето на глас чрез презентации и лекции на образователни форуми и пред професионална общност. Международно признание получи за свой доклад на научна конференция по хуманитарни и социални науки в Университета в Жилина, Словакия, където тезата ѝ за „четене преди раждането” беше отворена за онлайн дискусия. Автор е на приносна публикация на английски език в международно индексирано издание. Благодарение на усъвършенстваните си научно-приложни умения дисертантката представи и издателски продукт в полето на дисертационното си изследване: продуцира запис на диск, предназначен за слушане от бременните майки и от новородените деца. Музикалният продукт е със заглавие „Музика за сетива невидими...” (2015) включва произведения на Моцарт, Бетовен, Рахманинов, Шуберт, Чайковски, Казанджиев, Златев-Черкин, Шостакович, Барток, изпълнени от проф. Ивелина Иванчева (пиано) и Десислава Чолакова (цигулка).

III. Актуалност и значимост на дисертационното изследване

Дисертацията е новаторска в световен мащаб – в контекста на системните негативните резултати за състоянието на читателските умения сред учениците и възрастните (в международните изследвания PISA, PIRLS, TIMSS, PIAAC). Резултатите от труда могат да се разпознаят като коректив на неуспешните методологии, предлагани като образователни реформи за начално ограмотяване в четене.

Предложеният интегриран комуникационно-психофизиологичен подход за изследване на т.нар. зрялост за четене и търсенето на максимално ранната фаза, от която следва да започне въздействието върху бъдещия читател, открива оптимистична перспектива пред оперативните цели на две национални стратегии – „Национална стратегия за насърчаване и увеличаване на грамотността 2014–2020: Четенето – ключът за повишаване на грамотността на нацията” и „Национална стратегия за учене през целия живот 2014–2020”. Тези цели са: Увеличаване дела на децата, обхванати от предучилищното възпитание и подготовка от 4-годишните до възрастта за записване в първи клас – до 90% през 2020 г.; Намалване дела на 15-годишните със слаби постижения в четенето (целевата група на PISA) – до 30% през 2020 г.

Тезата на дисертационното изследване се вписва и в Националния план за действие в изпълнение на Националната стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността за периода 2017-2018 г., приет с Решение на МС №541 от 26 септември 2017 г. Научната теза и получените резултати са релевантни на „Цел 1. Създаване на благоприятна среда за насърчаване на четенето и повишаване на грамотността”, „Мярка 2. Подпомагане на родителите за усъвършенстване на техните умения да увеличат и да насърчават децата си към четене и към развитие на езикови умения”.

Изследването е съгласувано и с ключова цел на програмата Хоризонт 2020 на Европейската комисия: да търси решение на незаобиколимото обществено предизвикателство, а именно – откриването на максимално ранната фаза, от която следва да започне изграждането на читателя, от което зависи ограмотяването и благоденствието на всяка нация.

IV. Оценка на приносите

Съгласна съм със самооценката на Дарина Пачова за научните ѝ приноси. По моя преценка, ще ги перифразирам по следния начин:

Дисертацията е необходима за осмислянето на мащабното дисперсно и некохерентно научно знание за детското четене и детските книги.

Дисертацията разкрива ново поле за изследвания на четенето като комуникация между нечитател и читател, на акустично богатата среда на четенето като контрапункт на тишината на „читалнята“.

Дисертацията инициира едно бъдещо преосмисляне на приноса на четенето на глас във възгледите за ранното възпитание и предучилищната педагогика. Очертаната методологична рамка за процеса „четене на глас“ – „акустично четене“ (по Маршал Маклуън) или „фонетично четене“ с неговите модалности (ритмика, метрика, интонационното оформяне на речта – мелодика, пауза, интензитет, темп, тембър и други особености на гласа на четеца, илюстрациите в книгите и физическото присъствие на четеца като любящ възрастен) е приложима в съвременните методологии за ранното възпитание и педагогика.

Дисертацията за пръв път екстраполира процеса „четене на глас“ във философските и антропологичните теории на Пол Зюмтор и Маршал Маклуън за човешкия глас като удължение или екстензия на тялото, като изразно средство на съзнанието и „гореща“ медия между телата.

Дисертацията за пръв път интегрира знанията на научната дисциплина Хаптономия (Haptonomy) към науката за четенето и с това добавя ново значение на споделеното четене като органичното реализиране на комуникацията, като механизъм на предвербалната комуникация чрез осезание и чувственост.

Дисертацията актуализира древната и negliжирана в съвременната икономизирана и меркантилизирана действителност практика на „социализация на четенето в семейството“ и еманципирането му от официалната образователна система с типичния отложен огромотителен стадий. „Началото на уменията по четене се поставя вкъщи. Подкрепата на езиковото развитие в семейството има решаващо влияние върху поведението на децата като читатели. Това, което е пропуснато в ранната детска възраст, не може да се компенсира.“ – сигнализира преди шест години и доклад на германската фондация „Четене“ (Stiftung Lesen, Mainz, 2012).

Дисертационната теза е предизвикателство към конвенционалните възгледи за родителската грамотност и домашната педагогика. Имам предвид скептицизма на родителите към радикално разминаващите се с техните представи научни доказателства за същността на бебето, още повече на нероденото. Авторът на една от успешните системи за ранно четене „Да четеш преди да проходиш“ Павел В. Тюленев откри корените на този скептицизъм в мейнстрийм книгоиздаването и книгоразпространението: „В многобройните пособия, изобилстващи в книжарниците след 1990 г., отсъстват раздели за интелектуалното развитие на бебето. По наши оценки, през периода до 2-годишна възраст детето получава почти 80% от базовото си интелектуално развитие. Но по-голямата част от популярните днес ръководства и книги, включително книгите на педиатъра Бенджамин Спок, практически не съдържат препоръки върху интелектуалното развитие на децата преди 2-годишната им възраст. Всички автори на подобни наръчници са на мнение, че въобще не е възможно да се работи за интелектуалното развитие на дете до 2 години. Без да омаловажаваме достойнствата на подобни книги, можем да уточним, че това са наръчници по традиционно „отглеждане“ на бебе, но не и по развитието му. И именно защото мнозинството родители използват за възпитанието на децата си само тези ограничени до „биологичното“ и „физиологичното“ подходи, децата започват да четат на 6–7 години, а не между 2–3 годишна възраст, както е заложено в човешката природа. Ефектът от използването на книгите на д-р Спок, Глен Доман и други екстравагантни методисти е родителска зависимост от количеството, а не от качеството на заниманията с бебето.“¹

¹ Тюленев, П. В. Читать – раньше, чем ходить: О методах интеллектуального развития ребенка: Практические рекомендации родителям и педагогам. Москва: Центр Содействие развитию и воспитанию детей, Изд. Соратник, 1996, с. 41-42.

Емпиричната част на дисертацията съдържа научен принос в областта на психологията на читателя и четенето. Изследователката е използвала онлайн въпросник, описва точно начина на събиране на данни, а събирането на данни може да е трудно, тъй като въпросниците онлайн увеличават риска от получаване на изкривена информация. Дарина Пачова обаче следва стриктно стъпките на правилното емпирично изследване, потвърждава, че резултатите са валидни за бременните жени в България, проучването ѝ е уникално, получените данни от изследването са разбираеми и значими, а заключенията ѝ са много практични.

Дисертацията се отличава с достоверност на изводите, защото авторката е работила с целевите си групи в реална среда и информацията е получена в процес на реално експериментално взаимодействие с изучавания предмет, а не чрез щудиране на книги.

V. Практически ползи от изследването

Приемам изведените в самооценката за приносите и дисертационния труд практически ползи за издателите и библиотекарите. Трудът предоставя богат ресурс за книготърговски институции и библиотеки чрез библиографираните колекции от произведения за четене на глас преди раждането, за четене на глас на бебета и на деца до 3-годишна възраст. Издателският сектор действително може да разчита на очертаната „нова целева група – родители с нагласи за отговорно и осъзнато ранно култивиране на читателя у своето дете, и нова пазарна ниша за книгоиздателите – книгите за неродени читатели”.

Бъдещите родители ще получат не само най-ефективните, а и най-достъпните (включително финансово) препоръки за интелектуалното развитие на децата си.

Педагозите и учените ще разполагат с конкретен фактологичен материал за преосмисляне или допълнително аргументиране на своите подходи за т.нар. „микроразвитие”, за своевременно оползотворяване на потенциала на малкия човек (с минимум загуба на енергия и време) и други идеи в помощ на моделирането на собствени системи за обучение и образование.

Писателите, художниците, композиторите, кинотворците ще открият нова социална поръчка и ще могат да насочат своите творчески таланти в най-благоприятната посока: съдействие за формирането на нови поколения българчета – читатели „по натура”, читатели „по рождение”.

Политическите субекти в България биха могли да извлекат нови идеи за разработване на крайно необходими и икономически ефективни социални програми, да задействат резервите и енергията на самото българско семейство за укрепване на потенциала на страната. Уникалността на подходите за своевременно интелектуално развитие чрез ранно четене е в буквално безплатната им основа – необходимият ресурс е единствено любовта на семейството.

VI. Технически качества на дисертационния труд

Текстът е изготвен при пълно спазване на БДС ISO 7144:2011 „Оформяне на дисертации и подобни документи“. Доказателство за техническата компетентност на авторката е и прецизността ѝ при спазване на националните стандарти за цитиране и библиографиране на общо 218 използвани източника и 326 цитирания под линия.

VII. Критични бележки и въпроси

Нямам конкретни критични бележки към дисертантката. За потвърждаване на добрите впечатления от труда, Дарина Пачова би могла да даде по-конкретни отговори на два въпроса, произтичащи от заключението на изследването ѝ. Кои са умозрителните (ненаучните) аргументи относно ранното четене, превърнали се в трайни задържащи фактори и причини за съпротивата срещу утвърждаването и практикуването му? Как може да се преодолее социално-икономическата бариера „липса на свободно време” (прекалена трудова заетост) в семейството, за да бъде то мотивирано да прилага подходите за ранно формиране на дете-читател? Би било интересно също дали дисертантката може да даде примери с известни личности,

чиито необичайно развити способности и качества на мисълта и интелекта се дължат на ранна интелектуална комуникация и наситена с четене среда.

VIII. Обобщена оценка

Оценката ми за дисертационния труд на Дарина Пачова е категорично положителна. Тя се основава на екстраполация върху задължителните за получаване на образователна и научна степен „доктор“ критерии:

- ➔ дисертационният труд е новост не само за комуникационната наука, а и за педагогическите, психологическите и социалните науки;
- ➔ дисертационният труд е осъществен чрез оригинален интегриран комуникационно-психофизиологичен подход;
- ➔ дисертационният труд надгражда функционалния и структурния обхват на научната категория „книга“ и я развива по творчески начин;
- ➔ дисертантката е млад изследовател с висока ерудиция и интердисциплинарна академична подготовка, със солидни чуждоезикови умения, с култивирана библиографска култура, с иновативно мислене за четенето и книгата в условията на необичайни технологични предизвикателства;
- ➔ дисертантката е подготвена да утвърждава и популяризира медийната същност на научните категории „книга“ и „четене“, на тяхната незаобиколима информационна и комуникационна роля в обществото;
- ➔ дисертантката показва воля и енергия да отстоява независима научна рефлексия в един тежък период на неопределеност и колизии между възгледите за ползите и вредите от ранното четене, наблюдавани в световен мащаб;
- ➔ дисертантката ни убеждава в нагласата си за непрекъснато усъвършенстване на научната си компетентност и за активно взаимодействие с учени, университетски преподаватели и тесни специалисти.

В заключение:

За млад изследовател като Дарина Пачова представеният за защита дисертационен труд е истинско постижение. То трябва да се насърчи и популяризира чрез нови публикации и с все по-активни академични ангажименти.

Гласувам с „да“ и вярвам, че уважаемото Научно жури ще се обедини в решението си да присъди на Дарина Аленова Пачова образователната и научна степен „доктор“ по „Книгата като медия“ в научното направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки.

София, 27 февруари 2018 г.

Подпис:

*доц. д-р Милена Цветкова,
член на научното жури*